

Oponentský posudek

V „Úvodu“ (s. 1) charakterizuje autor téma své práce jako studium lokalit zaniklých v českém, moravském a slezském pohraničí po roce 1945. V následujících „Cílech práce“ (2) pak formuluje základní cíle studia: 1. rozšířit dosavadní stav poznání dané problematiky; 2. přispět k poznání konkrétních příčin zániku jednotlivých sídelních jednotek; 3. vytvořit soupis zaniklých lokalit v Plzeňském a Karlovarském kraji; 4. vytvořit jednotnou univerzální metodiku studia těchto lokalit a 5. testovat nové poznatky formou případových studií.

Jak sám autor konstatuje, zvolil téma, které je u nás již od počátku 90. let 20. století hojně zpracováno historiky, etnology, kulturními a sociálními antropology i archeology a to jak profesionály, tak amatéry (s. 26-29). Nedostatek dosavadního stavu poznání spatřuje autor v absenci skutečně interdisciplinárního projektu „se zapojením širokého spektra relevantních odborníků, řešících společný okruh otázek“ (s. 29). Autor si klade skromnější cíl: prokázat, že „potenciál nehistorického výzkumu ... (může)... daleko výrazněji přispět k poznání dané problematiky, a to nejen upřesňováním dosavadních tezí, ale i jejich novým vlastním výkladem“ (s. 29).

„nehistorického výzkumu“.

Za nejméně vydařenou část disertační práce považuji úvodní kapitolu „Vesnice zaniklé po roce 1945 – vymezení tématu“ (s. 3–18). Navzdory tomu, že autor na prvních dvou stranách jasně definuje předmět svého zájmu i cíle práce, textem na s. 3-18 vymezení předmětu a cílů studia důkladně relativizuje. Za relevantní považuji pouze diskusi k pojmu „zaniklá vesnice“ (s. 3-5). Ovšem i zde si autor protřečí, když po výčtu věrohodných argumentů, proč je pojem „vesnice“ v kontextu zvoleného předmětu studia nevhodný, nakonec dochází k závěru, že z „archeologického hlediska je pojem zaniklá vesnice.... nevhodnější“ (s. 5).

V souvislostech zvoleného předmětu a cílů studia považuji za nepřilíš šťastné, když na následujících s. 6-11 autor rozebírá základní příčiny zániku vesnic/sídelních jednotek (autor paralelně a libovolně střídá oba pojmy) ve 20. století. Příčiny zániku člení do pěti základních skupin: výstavba vodních děl a rozsáhlých hospodářských komplexů; exploatace a zpracování surovin; budování vojenských prostorů a zakázaných pásem; rozšiřování a transformace

městské zástavby a nakonec i „destabilizace pohraničí“. Tento pokus o zařazení poválečných událostí v pohraničí do co nejširšího rámce proměn sídelních struktur v našich zemích ve 20. století považuji za největší slabinu předložené práce. Autor se fatálně mylí, když naznačené okruhy příčin transformací (zániků) sídelních struktur spojuje pouze s událostmi 20. století. To co vyjmenovává, jsou svou podstatou charakteristické průvodní jevy vývoje preindustriální a industriální civilizace, resp. procesů všeobecné modernizace. Na řadě případů lze doložit, že významné transformace sídelních struktur zahrnující jak zánik, tak i vznik konkrétních lokalit, lze v našich zemích sledovat již od druhé poloviny 18. století. Sídelní transformace pohraničí po 2. světové válce jsou v tomto kontextu natolik specifickým jevem, že se podobným zobecňujícím pokusům jednoznačně vzpírají.

Zákonitě rozpačitě pak vyznívá pokus stanovit pro tento heterogenní soubor jevů jednoznačné časové vymezení (s. 14-16). Autor sám připouští, že rok 1945 jako počátek výše uvedených procesů není přijatelný. Po dalších úvahách dospívá ke kompromisnímu časovému rámci: 40.-90. léta 20. století (s. 16). 40. léta 20. století jako spodní hranici masivních transformací sídelních struktur ovšem také nelze přijmout. Např. proto, že prudký prostorový rozvoj velkých průmyslových center (např. Liberce, Prahy, Kladna, Plzně nebo Ostravy) spojený s pohlcováním okolních sídel lze u nás pozorovat již hluboko v 19. století. Proč se autor domnívá, že zkoumané transformační procesy skončily v 90. letech 20. století také není jasné. I kdybychom problém transformace sídelních struktur zúžili jen na původní autorův předmět zájmu, tj. na důsledky odsunu německého obyvatelstva z pohraničí po skončení 2. světové války, nejen fyzický zánik jednotlivých objektů nebo celých větších sídelních jednotek, ale i důsledky sociální, kulturní, politické a ekologické jsou dodnes stále živé a představují ve svém souhrnu tíživý problém, jehož ukončení je v nedohlednu.

Jakmile se autor vrací ze zobecňujícího exkurzu k původnímu vymezení předmětu svého studiu, tj. počínaje kap. 4. „Teoretické vymezení“ (s. 19n), nabývá text disertační práce skokově na kvalitě. Podkapitoly 4.1. „Co je zaniklá vesnice po roce 1945“ a 4.2. „Zánik vesnice a definice pojmu zaniklá vesnice“ (s. 19-26) svědčí o tom, že problematiku zániku vesnic má autor velmi důkladně promyšlenou. Rovněž podkapitola 4.3. „Prameny poznání minulosti a jejich charakteristika“ (s. 26-35) svědčí o invenčním a kritickém přístupu. Jen k tab. 2 si dovoluji poznamenat, že autor podceňuje možnosti antropologického studia, které jsou, podle mého názoru podstatně větší, než jaké naznačuje.

Následující kapitola 5 „Obecný historický kontext zániku vesnic“ (s. 40-68) je obsáhlou, ale kvalitní a nadmíru užitečnou kompilací publikovaných výsledků studia spletité historické problematiky odsunu většiny německého obyvatelstva po 2. světové válce z pohraničních oblastí. Ocenění si zaslouhují i následující kapitoly 6. „Výzkum vesnic zaniklých po roce 1945“ (s. 69-110), 7. „Zaniklé vesnice v západních Čechách“ (s. 111-145) i závěrečná kapitola 8. „Zánik vesnice Bažantov – případová studie“ (s. 146-168). Dovoluji si však namítnout, že kapitola 7. tvoří s Přílohami I. a II. do té míry svébytný celek, že by je bylo vhodnější spojit dohromady jako druhý díl disertační práce. Přílohy, resp. soupis/databáze (autor používá paralelně obojí označení) patří k nejkvalitnějším částem práce. Teprve čas, resp. prověření další badatelskou praxí ukáže, zda se autorovi skutečně podařilo vytvořit „jednotnou a univerzálně použitelnou metodiku“ (s. 2). Ovšem již dnes je zřejmé, že vytvořené databáze/soupis jsou v kontextu dosavadního výzkumu zcela ojedinělé, cenné a přinejmenším velmi inspirativní. Pouze na okraj si čtenář při listování databází kombinující informace z různých druhů pramenů klade otázku, proč v úvodu své práce L. Funk charakterizoval své studium jako „nehistorické“ (s. 29).

Nemilé překvapení však přichystal autor čtenáři „Závěrem“ (s. 169-170), kde svou obsáhlou a v mnoha ohledech pozoruhodnou a přínosnou práci shrnuje na pouhých 35 řádcích, na nichž v největší stručnosti pouze opakuje obsah předchozích kapitol.

Jestliže text Funkovy práce vykazuje kvality kolísavé, naopak vyrovnanou vysokou úroveň má složka ilustrační. Všechny tabulky, mapy a plány mají profesionální úroveň, jsou přehledné, srozumitelné. Každá mapa, tabulka, plán i dobová fotografie má v kontextu disertační práce smysl a logické místo. V neposlední řadě je třeba ocenit i estetickou úroveň ilustrací. Kladně lze hodnotit také formální úpravu textu. Kvalita obsahu, jak již bylo výše řečeno je nevyrovnaná, forma vyjadřování je však na dobré úrovni. Rovněž citační aparát je bez závad. Ojedinělé překlady nebo pochybení (např. Budeš – Pařez 2006, správně Bureš – Pařez 2006) nepředstavují zásadní pochybení.

Celkově hodnotím disertační práci L. Funka jako dílo sice místy diskutabilní, jako celek však nepochybně cenné, podnětné a v mnoha směrech inovativní a doporučuji ji k obhajobě.